

УДК 392.37:393.05:94(476) “16/18”

СЯМЕЙНЫЯ АДНОСІНЫ ШЛЯХТЫ БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯЎ У КАНЦЫ XVI–XVIII стст. ПРАЗ ПРЫЗМУ ТАНАТАЛАГІЧНЫХ УЯЎЛЕННЯЎ

Н.В. СТАХНО

(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск)

Разглядаецца праблема сямейных адносін у шляхецкай сям’і часоў Рэчы Паспалітай праз прызму канцэпта смерці. Аналіз робіцца на падставе дакументаў асабістага знаходжання – мемуараў і тэстаментнаў. Вызначаюцца асаблівасці дадзенага тыпу крыніц. Параўноўваецца ідэальная мадэль сям’і і наводзіны яе чальцоў на парозе смерці, сфарміраваныя ў маралізатарскіх і літаратурных творах эпохі Барока, і сапраўднае становішча, звязанае са смерцю блізкіх. Звернута ўвага на тое, што гісторыкі вельмі часта імкнуцца да ідэалізацыі і пераносу сваіх уласных пачуццяў на раннемадэрнавага чалавека. Робіцца выснова аб высокай каштоўнасці для шляхціца дарослых чальцоў нуклеарнай сям’і, пры гэтым падкрэсліваецца, што важную ролю ў фарміраванні ўзаемаадносін адыгрывалі наводзіны ў складаных абставінах (у час хваробы, фінансавых цяжкасцяў, удоўства). Акрамя таго, адзначаецца, што ўспрыняцце смерці дзіцяці залежыла ў першую чаргу ад яго ўзроста і пола.

Ключавыя словы: ментальнасць, смерць, антрапалогія сям’і, Рэч Паспалітая, эпоха Барока.

Усім нам вядомы дзве жыццёвыя мудрасці: першая – мы можам у поўнай ступені ацаніць вартасць чалавека для нас толькі пасля яго смерці, і другая, экзістэнцыйная, – перад тварам смерці застаецца толькі тое, што сапраўды важна. На смяротным ложы ці пры думках аб набліжэнні смерці чалавек імкнецца да глабальнай рэфлексіі і пераасэнсавання ўсяго жыцця. Абапіраючыся на гэтыя тэзісы, мы абралі два тыпы крыніц – мемуарная літаратура і тэстаменты – і паставілі перад сабой мэту разгледзець адносіны ў шляхецкай сям’і часоў Рэчы Паспалітай праз прызму смерці.

Напачатку неабходна адзначыць, што абраныя намі крыніцы маюць шэраг асаблівасцяў. Тэстамент – гэта ў першую чаргу юрыдычны дакумент, напісанне якога рэгулявалася законам і традыцыяй, таму мы не зможам атрымаць поўнага ўяўлення аб адносінах у сям’і выключна на падставе дакументаў гэтага тыпу, але пры назіранні за адступленнямі ад юрыдычных нормаў можна заўважыць некаторыя моманты. Што тычыцца мемуарнай літаратуры, то структура мемуарных запісаў паказвае, што такога кшталту творы выкарыстоўвалі ў першую чаргу для захавання ў памяці інфармацыі аб нейкай падзеі, а не для рэфлексіі над пачуццямі, што таксама значна нас абмяжоўвае.

У XVII–XVIII стагоддзях на нашых тэрыторыях сярод шляхты была распаўсюджана нуклеарная сям’я, у якой вядучую ролю адыгрывалі мужчыны. Па гэтай прычыне асноўнымі спадкаемцамі становіліся сыны. Калі ў сям’і быў адзін сын, то ўсё перадавалася яму, а калі некалькі, то ўсё дзялілі па роўнаму. Звяртаючыся да ідэальнай сям’і, якую мы бачым у маралізатарскіх павучэннях хрысціянскіх святароў Рэчы Паспалітай і літаратурных творах таго часу, мы ўбачым набожнага бацьку, патрыёта сваёй Айчыны (які працуе на яе дабрабыт як у сферы палітыкі, так і праз удзел у вайсковых дзеяннях), ціхую і паважную маці, якая ва ўсім слухаецца свайго мужа, любіць Бога і ўсе намаганні пакладае на выхаванне годных славы продкаў дзяцей; дзеці, у сваю чаргу, дапамагаюць бацькам і ні ў чым ім не супярэчаць. На схіле жыцця сапраўдны хрысціянін забывае ўсе напаразумы, выбачае крыўды і пакідае сваю маёмасць сваім сужэнцу і дзецям. Але гэта ў тэорыі, а што ж атрымлівалася на справе?

Лепш за ўсё па тэстаментах можна прасачыць адносіны ў шлюбнай пары. Асабліва добра яны бачны на прыкладзе бяздзетных пар, бо калі былі дзеці – яны былі прыярытэтнымі спадкаемцамі. У пазначанай сітуацыі жанчыны пры перадачы маёмасці за звыча, аддавалі перавагу перад братамі і сёстрамі мужу, дзякавалі такім чынам за праведзены час разам. Напрыклад, Таміла Чыжэўская за любоў мужа перадала яму сваю маёмасць [1, с. 90]. Барбара Мікалаеўна Кішчанка Андрэева Сапезыная аддала ад маёмасці сваю дачку ад першага шлюба Соф’ю Слуцкую і перадала ўсё мужу Андрэю Сапезе [1, с. 150]. Падобным чынам паступілі браслаўская харунжычавая Крыстына Матэушавая Укольская [2, арк. 153-153 адв.] і ашмянская зямянка Алена Слізень [3, арк. 127-127 адв.]. Мужчыны, у сваю чаргу, таксама выказвалі падзяку за шчаслівае сямейнае жыццё [1, с. 109, 125, 168; 4, арк. 1 адв.; 5, арк. 1], але з-за абмежавання законам маглі пакінуць маёмасць толькі ў пажыццёвае карыстанне сваім паловам, у той час як рухомыя рэчы часцей перадаваліся на вечнасць. Вельмі часта, каб паказаць прыязнасць, шляхціцы звяртаюцца да жонак – “мілая малжонка”.

Цікавымі для нас з’яўляюцца прыклады, калі шляхта ідзе насуперак павучэнням царквы і святароў. Напрыклад, у тэстаменце Васіля Пятровіча Загароўскага яго другая жонка Кацярына Іванаўна Чартарыйская не толькі нічога не атрымала ад мужа ў спадчыну, але нават не мела права падыходзіць да

маёнтка і выхоўваць дзяцей, бо збегла з дому два з паловай гады таму і такім чынам паказала сябе як благая жанчына [6, с. 70–71], а Стэфан Якімовіч, не атрымаўшы дапамогі ад жонкі падчас хваробы, не пакінуў ёй нічога і забараніў сваім нашчадкам аказваць ёй паслугі: “А малжонка моёя теперешняя Анна Корсаковна, запомнивши повинности присеги своее малженское, мне в жестости лет и хворобе моеи впустила и жадного старания и призору в мне не мела, протомеж так сын мой Конрат, іако и внук мой Александр, и дочери мое водлуг права ей ничего платити не мають и мочы не будут повинни. А к тому теж іа, будичы при добромъ здоровю, немало маестности моеи штратил, правуючисе в маестност небожника малжонка ее першого, чого ми сѣя вт тое малжонки моее не нагородило” [1, с. 159].

Звяртаючыся да вопыту перажывання смерці сужэнца, мы можам знайсці некаторыя сведчанні ў дыярыушах. Згодна з тэкстам дзённіка Міхала Радзівіла Рыбанькі смерць сваёй першай жонкі, знакамітай Францішкі Уршулі з Вішнявецкіх Радзівіл, ён перажываў востра, шмат месца прысвяціў апісанню акта яе памірання і арганізацыі пахавання, хварэў доўгі час пасля яе скону, але пры ўсім гэтым ужо праз паўгода чакаў на хуткі дазвол новага шлюба з пляменніцай жонкі і ажаніў сына Карала [7, арк. 1912–1913, 1940]. Таксама хутка пабраліся новым шлюбам брат Самуэля Маскевіча Ян [8, с. 31, 33], Ян Цадроўскі [9, с. 126–127] і іншыя. Мужчыны шляхціцы зрэдку заставаліся ўдаўцамі. Адметным з’яўляецца асуджэнне Я. Цадроўскім свайго шурына Яна Сасноўскага, які пабраўся шлюбам ужо праз тры месяцы пасля смерці жонкі [9, с. 132]. Такім чынам, нягледзячы на тое, што пасля смерці “другой паловы” не прынята было асабліва доўга гараваць, але і хуткі новы шлюб грамадскасцю не вітаўся.

Калі казаць аб стаўленні да бацькоў, то ў тэстаментах мы часцей знаходзім постаць маці, якая на момант смерці сваіх дзяцей была ўжо ўдавой і таму патрабавала дапамогі і апекі, што і даручалася нашчадкам смяротна хворага ці смяротна параненага шляхціца. Перажыванне смерці маці ў дыярыушах знаходзім не часта. Напрыклад, Фёдар Еўлашоўскі адзначае “... умерла намилшая matka моя Феодора зъ великимъ жалемъ пана отца нашего и насъ, детей ихъ милыхъ...” [10, с. 11]. Багуслаў Радзівіл робіць падобную ж лаканічную заўвагу [11, с. 28]. Міхал Радзівіл Рыбанька быў вельмі засмучаны смерцю маці перад святам Богага Нараджэння, таму само свята не выклікала ў яго ніякіх пазітыўных эмоцый [7, арк. 1476–1478], а яго брат Геранім Радзівіл доўгі час пакутваў ад мігрэняў з-за вялікага жалю па смерці маці (але пры гэтым нават не з’явіўся на яе пахаванні, бо меў працяглую гісторыю судовых спраў з ёю) [12, с. 40]. Што тычыцца смерці бацькі, то найбольшую ўразлівасць тут прадэманстраваў Радзівіл Рыбанька, у дзённіку якога часта знаходзім пазнакі аб угодках смерці бацькі. Такім чынам, дзеці, хаця і ўжо даволі дарослыя, у асноўным цяжка перажывалі сыход сваіх бацькоў, а ў выпадку, калі смерць грукалася ў іх дзверы раней за бацькоўскія, яны пачувалі сябе адказнымі за наступны лёс бацькоў і намагаліся стварыць ім спрыяльныя ўмовы для жыцця.

Разглядаючы адносіны да братоў і сясцёр, можна адзначыць, што яны не вельмі часта фігуруюць у тэстаментах – браты ўзгадваюцца часцей, бо, калі пасля смерці мужа застаецца адна жонка, якой ў пажыццёвае трыманне пераходзіць нерухомае маёмасць, то пасля яе смерці гэтыя землі павінны былі вярнуцца ў сям’ю, да братоў. Сёстры ўзгадваюцца толькі ў выпадку, калі ў сям’і былі добрыя адносіны і ім пакідаюць нейкія рэчы ці апеку над дзецьмі. Напрыклад, канцлеравая Дарота Фірлееўна Львовая Сапежына за вялікую прыязнь сястры і дапамогу ў час хваробы пакінула ёй частку свайго адзення і ўпрыгожванняў [1, с. 144]. У дыярыушах смерць братоў і сясцёр не перажывалася вельмі востра. Шляхціцы маглі нават не наведваць іх пахаванні. У Самуэля Маскевіча знаходзім паведамленні аб смерці братоў, але яны апісваюць толькі абставіны і наступны падзел маёмасці (у той час, як апісанню смерці і пахавання Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі ў яго ж надаецца незвычайна вялікая ўвага) [8, с. 101–102, 119–120, 124]. Геранім Радзівіл адзначае ў сваім дзённіку смерць сястры Тэклі, але ў той жа дзень яго больш хвалюе набліжэнне маскоўскага войска [12, с. 59]. Багуслаў Маскевіч, Піліп Абуховіч і Міхал Леў Абуховіч апісваюць толькі смерці сваіх суайчыннікаў, важных палітычных дзеячоў, пры гэтым не звяртаючыся да апісання журботных падзей сваёй уласнай сям’і [8]. У той жа час Багуслаў Радзівіл, даведаўшыся аб смерці свайго брата Януша, паспяшаўся на яго пахаванне [11, с. 53].

Што тычыцца пачуццяў звязаных са смерцю дзяцей, то тут шмат што залежыла ад іх узроста і колькасці ў сям’і. Боль па страце быў найменшым і праходзіў даволі хутка ў выпадку, калі памірала малое дзіця, а ў сям’і заставаліся яшчэ дзеці ці было спадзяванне на нараджэнне ў будучым новых спадкаемцаў. Ф. Арыес у сваёй працы “Дзіця і сямейнае жыццё пры старым ладзе” адзначаў, што для традыцыйнага грамадства была характэрна мадэль сям’і, у якой дзіця заставалася ананімным; для такой сям’і не былі характэрнымі пачуцці і эмацыйная сувязь паміж бацькамі і дзецьмі, а смерць дзіцяці не выклікала вялікага жалю, бо на яго месца прыходзілі наступныя нашчадкі [13]. Вялікая колькасць сучасных гісторыкаў, асабліва польскіх, не пагаджаецца з такім мяркаваннем. Яны настойваюць на вялікай прыязні бацькоў да дзяцей у разглядаемы намі перыяд і пасылаюцца пры гэтым на тэксты маралізатарскага характару і галоўным чынам на творчасць аднаго з найвыбітнейшых прадстаўнікоў польскай рэнесанснай літаратуры Яна Каханоўскага. У адным са сваіх трэнаў ён аплаквае смерць двухгадовай дачкі Уршулі, пры гэтым апісвае, якое цяжкае ў яго сэрца з-за гэтай падзеі і якія боль і жаль яго ахопліваюць [14, с. 21].

Але гісторык мусіць імкнуцца да аб'ектыўнасці і абавірацца на больш шырокае кола крыніц. Пераносчы тэзу Ф. Арыеса на нашу глебу, мы можам знайсці ёй пацверджанне ў дыярыушы Міхала Радзівіла Рыбанькі, які сціпла адзначае дату смерці свайго першанца Мікалая Крыштафа, якому на той момант было тры гады, пасля чаго няма ніякіх апісанняў пахавання дзіцяці ці жалобы па яго смерці [7, арк. 312]. Адзначаецца толькі пагаршэнне стану здароўя вялікага літоўскага канюшага і яго жонкі. Вельмі паказальным і ў той жа час даволі жорсткім у нашым сучасным разуменні з'яўляецца ацэнка Рыбанькай жалобы свайго родзіча па памерлым сыне: "15 мая...прыйшла вестка, што ... Юзаф Вішнявецкі, сын князя рэгіментара, пляменнік мой, у Слоніме на трэцім годдзе жыцця памёр ... 19 мая ... Абед разам з вячэрай еў у князя рэгіментара, перад якім яшчэ смерць сына яго стаіць, хаця іншы чалавек ужо б адрынуў тое ці абараціў бы ў смех" [7, арк. 558–559]. Акрамя таго, можна прыгадаць, што часта для малых дзяцей нават не арганізавалася асобнага пахавання – цырымонію для іх ладзілі разам з дарослым памерлым родным, пры гэтым цэла дзіцяці магло чакаць пахавання не адзін год і нават не адно дзесяцігоддзе.

Па іншаму сітуацыя складалася ў выпадку смерці дарослага нашчадка. Асабліва цяжка перажывалі смерць старэйшага сына, у якім бачылі спадчынніка. Караль Станіслаў Радзівіл, страціўшы ў 1715 годзе свайго першанца Мікалая, так хваляваўся за жыццё свайго наступнага сына Міхала, што захварэў і памёр [7, арк. 8]. У сваю чаргу, Міхал Радзівіл Рыбанька вельмі цяжка перажываў смерць уласнага спадчынніка Януша "12 кастрычніка сын мой Януш памёр, ня дзеля таго, што быў дзіця маё, але кавалер быў зусім дарослы, вучоны і здатны Айчыне служыць, на 17 годдзе ... асіраціў нас бацькоў сваіх ... мы ж былі абое з жонкай маёй у такой роспачы, што мала не памерлі з жалю, і, каб нам абаім крыві не пусцілі, пэўна б не жылі, усю ноч ня спаў..." [7, арк. 1752–1753]. Пры рэфлексіі аб праведзеным годзе князь адзначае, што так і не ачуняў ад смерці сына. Фёдар Еўлашоўскі надзвычай востра перажываў нечаканае забойства свайго другога сына Яна: "Зь той такь великой жалости моей о смерти, а тымъ барзей ж забитю сына моего ... впалемъ у велику, а до лечнования не ведеть яку хоробу: напродь марта 6 дня обумарлемъ безъ вшелякой причины на полторы години и, пришедши къ себе, былемъ мдлый, ажъ повторе марта 14, рано обумариш, о собе-мъ не веделъ, а тогожь дня, у вечеръ обумарши, былемъ въ зафиценю шесть годинъ зегаровыхъ; потомъ в дняхъ цветневыхъ, приходячи къ себе, ехалемъ былъ до Новгородка и на дорозе у Валсивце трохамъ былъ зомлель" [10, с. 35].

У тэстаментах смерць дзіцяці адзначалася вельмі рэдка і звычайна падавалася як воля Бога, які як мог даць нашчадка, так мог яго і забраць [15, с. 221]. Незвычайным для такога тыпу крыніц было адзначэнне ў тэстаменце пані Зузанны Вярцінскай пагаршэння стану здароўя пасля забіцця яе дачкі [16, с. 520–521].

Адносіны з дарослымі дзецьмі не заўсёды складаліся добра. Цікавым прыкладам тут з'яўляецца знакаміты луцкі епіскап Кірыла Цярлецкі. Свой першы тэстамент ён складае перад вандроўкай у Рым 19 верасня 1595 г. Згодна з ім ён завяшчае палову "даччэ мілай" Ганне і яе мужу, а палову брату Ярашу [17, с. 197–198]. Але пасля вяртання адносіны між бацькам і дачкой значна сапсаваліся: "... даваломъ част-кrotъ и давалъ так сумами пенезными, грошами готовыми, вена, посаги, выправывъ ланцугахъ, клейно-тахъ, шатахъ кошовныхъ, коньми, стадами, быдломъ... якъ тое добродейство мое мне отдали и аплати-ли ... яко на горло мое стояли, кровь мою розливалъ панъ зять мой, стреляючи сам з ручницы на мене, побраньемъ не поеднокrotъ маестности моее надъ волю мою, пограбеньемъ збожъя моего дванадцати ко-мьягъ и иныхъ тяжкихъ прикростей..." [17, с. 218]. Па гэтай прычыне ўся маёмасць павінна была перайсці да брата Яраша. Апошні вядомы нам тэстамент Кірылы Цярлецкага датаваны 2 красавіка 1607 г. вызначаны прабачэннем усіх крыўд і падзела маёмасці паміж братам і дачкой: "... отпустивши имъ, яко отецъ, правымъ сердцемъ то все, чимъ мене были образили, за покореньемъ ся ихъ и препрошеньемъ че-резъ люди зацные" [17, с. 233]. Шляхцічка Ганна Шчапанюкова ў сваім тэстаменце прабачае сына Ан-тона, які не быў да яе добрым і пакідае яму 133,10 злотых [18, с. 145]. У сваю чаргу Эрнэст Ян Корф не меў ад сына нічога добрага, таму і не пакінуў яму ніякай маёмасці [19, с. 613]. Удовы часам гублялі дапамогу ад дзяцей і родных, цяргелі ад іх крыўды, таму бралі сабе дапамогу за межамі сям'і праз адо-пцыю [20, с. 168].

Што тычыцца ўнукаў, то на старонках тэстаментаў яны з'яўляюцца ў выпадках, калі іх бацькі ўжо памерлі і на іх спадае маёмасць бабулі ці дзядулі [1, с. 130, 155, 192, 198–201; 20, с. 566]. Састарэлыя ро-дзічы хваляваліся за лёс сваіх нашчадкаў і спадзяваліся на іх добрае жыццё. У мемуарах унук узгадваец-ца толькі ў Ф. Еўлашоўскага (дзядуля "прозвал" яго Янам, але ён хутка памёр, што выклікае ў Фёдара вялікі сум) [10, с. 37].

Такім чынам, на падставе праведзенага даследвання мы можам зрабіць шэраг высноваў. Па-першае, нягледзячы на тое, што царква вучыла чалавека прабачэнню і дараванню, асабліва на парозе вечнага жыцця, шляхціцы ўсё роўна часта не пакідалі крыўд у жыцці зямным і не прабачалі сваіх сужэн-цаў і дзяцей за незвычайнае да іх стаўленне. Трэба адзначыць, што стаўленне да блізкага чалавека вельмі часта псавалася з-за яго неадэкватных паводзінаў і неаказання дапамогі ў цяжкія часы (хвароба, фінансавыя праблемы, удоўства). Па-другое, нягледзячы на тое, што сведчанні аб вострым перажыванні

смерці блізкіх мы знаходзім не так часта, мы не можам зрабіць высновы, што нашыя продкі ўвогуле даволі суха рэагавалі на журботныя падзеі ў сваёй сям’і. Мемуары выкарыстоўваліся ў першую чаргу як сродак захавання інфармацыі для нашчадкаў, таму запісы такога кшталту з’яўляюцца адзнакай уражлівасці бацькоў над смерцю дзіцяці, якая была здарэннем годным для захавання яго ў памяці і ў сферы запісаў, якія дакументавалі прыватнае жыццё, мела ранг бадай што не найвышэйшы, падобна да народзінаў патомства; тое самае датычыцца і смерці сужэнцаў, бацькоў, братоў і сясцёр. Але, з іншага боку, такая заўвага характэрна хутчэй для мемуарыстыкі XVII стагоддзя, у той час як у XVIII стагоддзі дзённікі пераўтвараюцца ў шматтомныя працы жыцця, у якіх знаходзіцца месца паўсядзённым турботам і асэнсаванню сябе і сваіх эмоцый. Таму на гэтай падставе мы не павінны ідэалізаваць нашых продкаў і апраўдваць скупасць іх пачуццяў і некаторую лёгкасць у перажыванні смерці блізкіх рамкамі фармату мемуарнай літаратуры. Гісторык не мае права пераносіць свае сённяшнія ідэалы і сваё сучаснае светаўспрыняццё на ментальнасць людзей эпохі Барока. Па-трэцяе, калі паспрабаваць стварыць іерархію адносінаў у сям’і і праранжыраваць родных па прыкмеце таго, на колькі моцна перажывалася іх смерць, трэба адзначыць, што найбольш востра перажывалася смерць дарослых родных, якія былі часткай нуклеарнай сям’і – гэта перш за ўсё бацькі і дарослыя дзеці, якія былі спадчыннікамі. Наступнымі ў сістэме каштоўнасцяў былі сужэнцы, іх смерць перажывалася даволі востра, на парозе вечнасці аб іх дабрабыце думалі амаль столькі ж колькі і аб дабрабыце дзяцей, але важнай асаблівасцю было непрацяглае гараванне, якое доўжылася каля года і скончвалася новым шлюбам праз год ці два пасля смерці папярэдняга сужэнца (асабліва гэта тычыцца мужчын, яны нашмат радзей заставаліся ўдаўцамі). Пры гэтым смерці малых дзяцей вельмі часта не надаецца вялікай увагі, у першую чаргу па прычыне таго, што ў тагачасным грамадстве малое дзіця не было яшчэ паўнаважным чалавекам і часцінай палітычнай і эканамічнай прасторы. Жаль па страце пералічаных вышэй чальцоў сям’і часцей за ўсё праяўляўся ў форме фізічных разладаў, што з’яўлялася знешнім модусам гора. Апошнімі ў гэтым пераліку былі браты, сёстры, стрый і цёткі, якія зрэдку трапляюць у дакументы асабістага паходжання, а калі і з’яўляюцца там, то звычайна аўтары абмяжоўваюцца проста канстатацыяй факта смерці.

ЛІТАРАТУРА

1. Тастаменты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст.: (з актавых кніг Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі) / Дэпартамент па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 2012. – 670 с.
2. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Мінску (НГАБМ). – Ф. 1747. Воп. 1. Спр. 1.
3. НГАБМ. – Ф. 694. Воп. 1. Спр. 18.
4. Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD). – F. 354. Archiwum Radziwillow. Dział X. 174.
5. AGAD. – F. 351. G. 751.
6. Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе : в 8 ч. – Ч. 1, т. 1 : Акты, относящиеся к истории православной церкви в Юго-Западной России / пред. М. Юзефовича. – Киев : Университетская типография, 1859. – 554 с.
7. AGAD. – F. 354. Archiwum Radziwillow. Dział VI. 2. 80 a.
8. Дыярыушы XVII стагоддзя (1594–1707 гады) : Самуэль Маскевіч, Багуслаў Маскевіч, Піліп Абуховіч, Міхал Абуховіч, Тэадор Абуховіч / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры, Інстытут літаратуразнаўства ім. Я. Купалы ; уклад., пер. з польскай мовы А.У. Бразгуноў ; рэдкал.: А. У. Бразгуноў (старшыня) [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2016. – 464 с.
9. Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. / Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы ; уклад., уступны артыкул і каментарыі А.Ф. Коршунава. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 173 с.
10. Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси / под ред. В. Антоновича. – Киев : Типография Г.Т.Корчак-Новицкого, 1890. – 141 с.
11. Аўтабіяграфія : пер. з польскай мовы / Багуслаў Радзівіл ; ідэя, канцэпцыя, укладанне і пасляслоўе Ул. Сіўчыкава ; нав. рэд. А.М. Янушкевіч ; пер. з польскай мовы: А. Бутэвіч, Ул. Сіўчыкаў ; прадм. Г. Літвіна. – Мінск : Радыёла-плюс, 2009. – 208 с.
12. Hieronima Floriana Radziwiłła Dziariusze i pisma różne / opracowanie i wstęp Marii Brzeziny. – Warszawa : Wydawnictwo Energia, 1998. – 325 s.
13. Арьес, Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Филипп Арьес ; пер. с фр. Я.Ю.Старцева ; примеч., послесл. Е.Ю. Фатеева. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 415 с.
14. Kochanowski, J. Treny / Jan Kochanowski; z wstępem i komentarzem Tadeusza Sinki. – Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1920. – 87 s.
15. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской, хранящихся в центральном архиве в Витебске и изданные под редакцией архивариуса сего архива Созонова. – Вып. 26 : Извлечение из прихода-расходной книги г. Могилева за 1715 г.; Акты, извлеченные из книг Витебского городского суда за 1721 г., из книг Витебского земского суда за 1641 г., из книг Полоцкого городского суда за 1667 г., из книг Оршанского земского суда за 1668—1680 гг. / под ред. М. Веревкина. – Витебск : Типо-Литография Г. А. Малкина, 1895. – 516 с.

16. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. 3, т. 4 : Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого. – Киев : Университетская типография, 1914. – 946 с.
17. Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при Управлении Виленского учебного округа / сост. П. А. Гильтебрандт, Ф. Г. Елеонский, А. Л. Миротворцев. – СПб. : Печатня В. Головина, 1868. – Т. 1. – 409 с.
18. Акты, издаваемые Комиссией, высочайше учрежденной для разбора древних актов в Вильне : в 39 т. – Т. 27 : Акты Холмского градского суда, 1692–1730 гг. / пред. В. Площанского. – Вильна : Тип. А.Г. Сыркина, 1900. – 407 с.
19. Акты, издаваемые Комиссией, высочайше учрежденной для разбора древних актов в Вильне : в 39 т. – Т. 12. : Акты литовского главного трибунала / пред. Я.Ф. Головацкого. – Вильна : Тип. А.Г. Сыркина, 1883. – 754 с.
20. Метрыка Вялікага княства Літоўскага / падрыхтаваў В.С. Мянжынскі. – Мінск : БелЭн, 2006. – Кн. 46. 1562–1565. – 280 с.

Пациньні 10.11.2017

BELARUSIAN NOBILITY FAMILY RELATIONS AT THE END OF XVI-XVIII CENTURIES THROUGH THE TANATOLOGICAL REPRESENTATIONS

N. STAKHNO

The article is devoted to the problem of a noble's family relations in times of the Polish-Lithuanian Commonwealth through the prism of deaths' concept. The analysis is performed on the basis of documents of a personal origin – memoirs and testaments. Defines the features of this type of sources. The author compares the ideal family model and the behavior of its members at death's door formed in the Baroque's moralistic and literary works and the real state associated with the death of loved ones. Attention is drawn to the fact that historians often tend to idealize and transfer their own feelings on person of Modern times. It is concluded that high value has adult members of the nuclear family, while emphasizing that the key role in the formation of the relationship played behavior in difficult circumstances (during illness, financial difficulties, widowhood). Moreover, it is noted that the perception of the child's death depended primarily on his or her age and sex.

Keywords: *mentality, death, family anthropology, Polish-Lithuanian Commonwealth, Baroque.*